

> UVODNIK

IVO ŽAJDELA

ivo.zajdela@druzina.si

Rezultati in tolažba

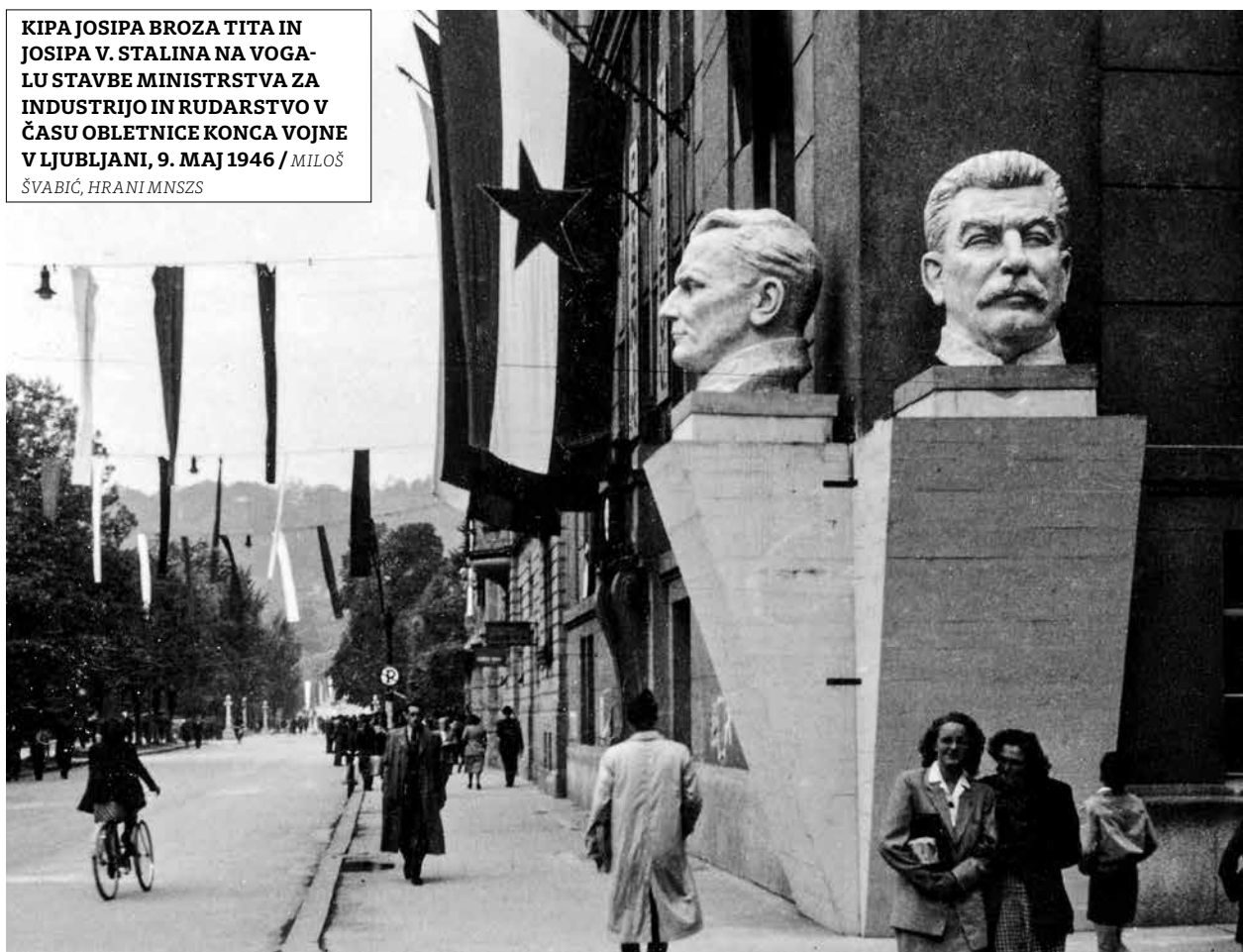
D ruga svetovna vojna je povsem spremenila Slovenijo. Komunisti so izkoristili okupacijske razmere, željo po uporabi okupatorju in osvobodilna gesla, da so od vsega začetka zasledovali svoj cilj priti na oblast ter uničevali političnega nasprotnika, tradicionalne politike. V vseh pogledih je Slovenija utrpela eno najhujših uničenj v Evropi. O kakšnem, kot je »zavezniško« bombardiranje Slovenije, sploh še nismo začeli pisati, mnoga druga so terminološko slabo opisana. Slovence so uničevali trije najhujši totalitarizmi 20. stoletja. Fašisti in nacisti štiri leta, domači, komunisti pa 55 let. Že samo v obdobju 1941–1945 so komunisti ubili veliko več Slovencev kot okupator oziroma fašizem in nacizem ter uničili veliko več infrastrukture. Štiriletnemu medvojnemu je sledilo 45-letno povojno nasilje, ko so Slovenijo spremenili v deželo grobišč, ko so zasebno gospodarstvo s krajo spremenili v družbeno (komunistično) in ko so nas povsem indoktrinirali s partizansko in socialistično mitologijo ter nadvse površno in nenatančno terminologijo, ki jo uporabljamo vsak dan.

Formalno smo sicer že 35 let v demokraciji, toda mnoga področja so trdno zasidrana v komunistični mitologiji. Še demokracije se prav ne zavedamo, razen v negativnih praksah. Čemu torej toliko govorjenja o razdvajanju in razkolu, saj je eden od temeljev demokracije različnost, različni pogledi, različna mnenja in ne nazadnje različni interesi. In za nekaj tako dokončnega, kot so umrli (ubiti), uporabljamo povsem neprimerno besedo padli in tudi izraz žrtve, ki je izrazito nenatančen in zato tudi zavajajoč, če omenim samo dve od zelo veliko zavajajočih in nenatančnih besed.

Demokratizacija leta 1990 je pomenila nujnost in veliko upanje. Toda stanje na omenjenih in mnogih drugih področjih se samo slabša. Mnogi bežijo od težkih oziroma zahtevnih tem in se zadovoljijo z miselnim životarjenjem. Redki, ki se trudimo, smo pod »novodobnimi« pritiski. Seveda so tudi tolažba in rezultati, kot je v tem *Aktualnem* izpostavljena revija *SLO*.

MNOGA PODROČJA SO
TRDNO ZASIDRANA
V KOMUNISTIČNI
MITOLOGIJ. ~

KIPA JOSIPA BROZA TITA IN
JOSIPA V. STALINA NA VOGA-
LU STAVBE MINISTRSTVA ZA
INDUSTRIJO IN RUDARSTVO V
ČASU OBLETNICE KONCA VOJNE
V LJUBLJANI, 9. MAJ 1946 / MILOŠ
ŠVABIČ, HRANI MNSZS

Slovenija v primežu
treh totalitarizmov

Letos se spominjamo 80. obletnice konca druge svetovne vojne. Založba Družina je k temu pomembnemu jubileju že dodala prvi pomembni prispevek, tematsko izdajo revije *SLO* z naslovom Slovenija in totalitarni časi.

20 stoletje sta zaznamovali dve veliki in strahotni vojni, prva in druga svetovna. Druga je bila v nekem smislu nadaljevanje prve. Druga se je razlikovala od prve tudi po tem, da so jo povzročili in nato v njej ves čas igrali glavno vlogo totalitarni režimi ter s tem države, kjer so ti režimi, fašizem in nacizem, obvladovali državo in družbo. V obeh državah novodobnega totalitarizma, v Italiji in Nemčiji, so se po prvi svetovni vojni soočali s hudimi razočaranji in lakotami, v obeh so se s

populizmom pojavili voditelji, ki so v očeh razočaranih in lačnih postali najprej up, potem pa tudi voditelji na oblasti. Pri tem so oblikovali posebne ideologije, ki so jih udeleževali z močno militarizacijo in totalizacijo. Ko so bili znotraj države dovolj močni, so se usmerili navzven, pri čemer je prednjačila Hitlerjeva Nemčija. Ta se je sprva sicer taktično povezala s tretjim evropskim totalitarizmom, s Stalinovo Sovjetsko zvezo, nato pa se je spopadla tudi z njo. Po izbruhu osvajalnih vojn je prišla na vrsto tudi takratna

Jugoslavija, Slovenijo so okupirali Nemci in Italijani.

Obramba pred nasiljem

Tu pa se je za Slovence začela posebno huda zgodba, saj so komunisti okupacijo izkoristili in zlorabili za svoj boj za oblast. Med okupacijskimi razmerami so začeli sistematično uničevati politične nasprotnike, svoje početke pa prikrivali z močno propagandno vojno. Tiste, ki so jih uničevali, so s to propagando črnili kot stare sile in sodelavce z okupatorjem, ki da jih je zato

> POGOVOR

»Sprava pomeni sprejetje resnice«

Dr. Jože Dežman, zgodovinar, urednik tematske številke revije *SLO* 1945–2025 Slovenija in totalitarni časi

Pogosto nas prepričujejo, da o drugi svetovni vojni in času neposredno po njej vemo že vse, da je torej raziskovalna vnema na tem področju bolj ali manj izguba časa. Vaša odločitev za tematsko številko revije *SLO* očitno ne plava s tem tokom. Kaj želi biti njeno temeljno sporočilo?

Tematsko številko *SLO* časi, kraji, ljudje posvečamo osemdeseti obletnici konca druge svetovne vojne in komunističnega prevzema oblasti. Gre za prelomnico, ob

kateri potekajo mnogi slovenski spominski spopadi, najhujša tranzicijska kulturna vojna. Gre za okupacijo, raznarodovanje, revolucijo, protirevolucijo, državljansko vojno – in njihovo spoznavanje, preudarjanje, sprejemanje, zanikanje ... Take številke *SLO* časi, kraji, ljudje v titoizmu, v Socialistični republiki Sloveniji, ne bi bilo. Ne bi je

VELIK ČUDEŽ BI BIL, ČE BI
VSI, KI ZANIKAJO ZLOČINE
TITOIZMA IN CELO SLOVENSKO
OSAMOSVOJITEV, PRISTALI
NA VSEBINSKI IN NA DEJSTVIH
UTEMELJEN POGOVOR, SPRAVNA
POGAJANJA. ~

moglo biti, ker bi jo prepovedali, ker o njej niti razmišljati ne bi mogli. Prav tako je ne bi moglo biti v bolj svobodnih okoljih, npr. v politični emigraciji ali kje drugje v tujini, saj vrste dejstev, ki so bila raziskana po 1990, za-

radi tabujev titoizma niso smeli in mogli poznati. Tako so vsebine revije dokaz, da demokracija v Sloveniji deluje in da omogoča razkritje tabujev, mitomanije in laži titoizma, predvsem pa raziskavo in vstop v javnost

vsega, kar je bil potvorjeno in zamolčano. **Katere so tiste teme, ki tudi 80 let po koncu vojne in totalitarizmu prevzemu oblasti ostajajo le na pol ali pa sploh nedorečene?**

Če ostanemo pri totalitarnih časih, se bo treba posvetiti desetim letom trdega toističnega stalinizma po drugi svetovni vojni. V zvezi s tem se lahko samo z začudenjem sprašujemo, koliko časa bodo kučani oz. novostalinisti potrebovali, da bodo došli, da spopada z 88 kubičnimi metri

kosti 3.450 umorjenih v Jami pod Macessovo gorico ne morejo dobiti. Ne morejo umorjenim vzeti pravice do groba in spomina. Tak spopad so izgubili že s 1.410 umorjenimi iz rova sv. Barbare v Hudi jami. Nadaljnje raziskave bodo pokazale ves obseg zločinov titoizma. Ne gre samo za množične umore civilistov in vojnih ujetnikov, ki so najhujši po drugi svetovni vojni v Evropi. Gre za trajno preganjanje osovraženih drugih in njihovih sorodnikov – to je bil titoistični apartheid.

Najhujšemu slovenskemu bratomoru bo treba prišteti še nekaj sto na smrt obsojenih oz. sodno umorjenih do leta 1952. Spomnimo, da je bilo samo od aprila 1949 do januarja 1950 na jugoslovanskih/slovenskih mejah proti Zahodu umorjenih 192 tistih, ki so poskušali bežati na Zahod – to je bilo več, kot je bilo umorjenih vsa desetletja na Berlinskem zidu. V ohranjenih zaporniških knjigah iz let 1945–1950 je vpisanih več kot 90.000 oseb, ocenjujemo, da kaka

treba uničevati. Ker organi prego-
na niso delovali, obveščanje ljudi
pa je bilo močno omejeno, je bila
propaganda o osvobodilnem boju
uspešna.

Ker so komunisti s svojimi
oboroženimi skupinami od
poletja 1941 naprej ubijali in ker
je bilo izobraženim ljudem jasno,
kaj se v resnici dogaja, so se temu
početju začeli upirati. V odkritem
spopadu z ubijanjem je bil edini
izhod oborožena obramba vasi in
življenj. Ker pa je okupator s svojo
totalitarno naravo hotel imeti vse
pod nadzorom, so bili prisiljeni
sodelovati z njim. To izsiljeno
sodelovanje seveda ni bilo zaradi
naklonjenosti do njega, ampak
izključno kot edini mogoči način
obrambe pred nasiljem komu-
nistov. Ti so bili s propagando o
kolaboraciji uspešni.

Ko so »osvobodili« Ljubljano

Seveda obstaja veliko števil, ki
govorijo o razsežnostih komu-
nističnega početja. Naj omenim
samo dve. Dogajanje med drugo
svetovno vojno je vzelo 100.000
živilenj, pri čemer smo Slovenci
med najbolj prizadetimi narodi.
In druga številka, samo med voj-
no so komunisti umorili več kot
5.900 Slovencev civilistov. Pri tem
početju se niso zadrževali pred
ničimer: ubijali so politično iz-
postavljene ljudi, duhovnike, cele
družine, ženske in otroke. V voja-
škem pogledu so ob koncu vojne
prišli na oblast na dva načina: z
veliko prevaro t. i. zaveznikov, ki
so jih na koncu zalagali z veliko
materialno pomočjo, in od jeseni
1944 s pomočjo Stalinove Rdeče
armade. Zaradi tega so se branilci
morali umakniti iz Slovenije. S
kupčijo so jih Angleži vrnili v roke
komunistov, ki so jih večinoma
ubili. Ko so zasedli »osvobodili«
Ljubljano, so v nekaj tednih ubili
veliko več Ljubljančanov kot prej
v nekaj letih oba okupatorja.
Enak vzorec so ponavljali po vsej
Jugoslaviji. Gestapovske zapore
so zamenjali s komunističnimi
uničevalnimi taborišči (Teharje
in Šentvid).

Dežela morišč in grobišč

V množičnih pobojih so ubili
več kot 15.000 Slovencev in še

nekaj deset tisoč ujetnikov dru-
gih narodnosti, predvsem Hrva-
tov in Srbov. Slovenija je od leta
1945 dežela morišč in grobišč. Na
tisoče ljudi so zaprli, uprizarjali
so montirane »sodne« procese.
Zagnali so silovit propagandni
stroj, ki je bil nato 45 let hrbeni-
ca obvladovanja Slovencev. To se
vleče še v današnji čas, že 80 let.

Premožnim ljudem so odvzeli
hiše in se vselili vanje. Grofom,
podjetnikom in industrialcem
so odvzeli lastnino, podjetja,
tovarne. To zasebno lastnino,
grajeno skozi stoletja in rodo-
ve, so spremenili v družbeno.
»Družbeno« je pomenilo komu-
nistično, tako kot je »ljudska«
oblast pomenila komunistično
oblast. Jezik so povsem spreme-
nili za svoje potrebe varanja lju-
di. Ta izkrivljeni jezik še danes
obvladuje naše življenje.

Totalitarni režim

Čeprav smo po demokrati-
zaciji (od leta 1990) dobili veliko
literature, ki nas seznaja s tem
silnim nasiljem, daleč največ-
jim v naši zgodovini, so mnoga
področja ostala neraziskana, na
splošno pa pomanjkljivo razi-
skana.

Kljub veliko raziskavam in
knjigam zgodovinarje čaka še
veliko dela. V Sloveniji nismo
imeli samo prej omenjenega
dogajanja med drugo svetov-
no vojno in po njej, ampak so
komunisti Slovenijo »osvobodili«
tako, da so jo od prvega trenutka
naprej, in nato 45 let, vklebili v
trd in nasilni totalitarni režim.
Po 35 letih življenja v demokra-
ciji moramo ugotoviti predvsem
to, da se je iz časa 45-letnega
totalitarizma spremenilo malo:
Slovenija je nasičena s komuni-
stičnimi spomeniki, na podro-
čju medijev so obdržali monopol,
obvladujejo kulturo in šolstvo ...
Slovenci smo še vedno indoktri-
nirani s partizansko mitologijo.

Revija SLO

Založba Družina že vrsto let
izdaja revijo *SLO*, v kateri zgo-
dovinarji in drugi prikazujejo
najrazličnejše teme iz celotne
slovenske zgodovine. Praviloma
gre za teme, ki so manj znane ali

neznane. Ker je letos 80. obletni-
ca konca druge svetovne vojne,
je uredništvo eno (tematsko) šte-
vilko namenilo samo tej okrogli
in, kot se vidi iz prej povedane-
ga, zelo pomembni obletnici.

Ta posebna številka revije *SLO*
z naslovom *Slovenija in totali-
tarni časi* je obsežna, saj ima 114
strani velikega formata. V njej so
vsebinsko raznovrstni prispevki,
opremljeni z veliko skrbno izbra-
nimi fotografijami, mnoge bodo
bralci videli prvič, tem je dodana
vrsta grafičnih ponazoritev, toda
kljub tej kakovosti, bo treba še
dolgo raziskovati obdobje od leta

1941 ter vse do danes in treba bo
napisati in izdati še veliko knjig
o najrazličnejših temah iz tega
časa. Ta čas nasilja in goljufij nas
bo Slovence še zelo dolgo zazna-
moval.

13 izvirnih prispevkov

Posebna revija *SLO* je zelo
pomembna, saj pri bolj poljudni
literaturi ali publicistiki izstopa.
Imamo veliko revij, vendar v no-
beni drugi tako pomembne teme
ali sploh niso prikazovane, če pa
že kdaj kje kakšna je, je površno
in z neprimerno terminologijo.
Objavljenih je torej 13 prispev-
kov, ki so jih napisali avtorji, ki
se na obravnavane teme spoz-
najo, saj so ali profesionalni
zgodovinarji, specializirani za
ta področja, ali publicisti, ki so
»ljubiteljsko« poglobljeni v posa-
mezne teme.

Dr. Jože Dežman je v treh
prispevkih osvetlil (z grafični-
mi in številčnimi ponazorili)
medvojno in povojno nasilje
vseh akterjev, izstopa seveda
komunistično. Dr. Marko Štepec
je prikazal pot od prve do druge
vojne. Dr. Monika Kokalj Koče-
var je prikazala prisilne mobili-
zirance v nemško vojsko, Irena
Uršič pa primorske Slovence,
ki so jih Italijani mobilizirali v

svojo vojsko. Oboji so se mora-
li bojevati za tuje interese na
tujih ozemljih. Aleš Nose piše o
partizanskem nasilju in izsiljeni
oboroženi obrambi pred njim.
Dr. Tomaž Kladnik pojasnjuje
oblike vojaškega nasilja med
vojno. Sašo Radovanovič piše o
malo znanem nasilju zahodnih
»zaveznikov« nad Slovenci, o
bombardiranju Slovenije.

»V imenu ljudstva«

Posebna odlika te številke
je veliko fotografij, ki z dobrim
papirjem pridejo do zelo kakovo-
stnega izraza. Katarina Jurjavčič
je prikazala, kako zavzeto so
komunisti (po)skrbeli za propa-
gando tudi s pomočjo fotografije.

Mateja Čoh Kladnik pod
naslovom *V imenu ljudstva* piše
o komunističnih političnih
»sodnih procesih« med letoma
1945 in 1951. Dr. Miran Komac
obravna temo totalitarni
režimi in medetnični spopadi.
Kot vidimo, je posebna številka
revije *SLO* z naslovom *Slovenija in
totalitarni časi* kakovosten dopri-
nos k okrogli obletnici, ki nas bo
zaposlovala v letošnjem letu.

IVO ŽAJDELA

ivo.zajdela@druzina.si

Pazimo drug na drugega!

Kaj si želite od spominskega leta 2025, ko se spominjamo 80. obletnice konca druge svetovne vojne in komunističnega prevzema oblasti na Slovenskem? Vprašanje smo zastavili naslovnikom, ki imajo zaradi svoje (nekdanje in sedanje) javne funkcije pred očmi skrb za celotno nacionalno skupnost.

Dr. Andrej Saje,
predsednik
Slovenske
škofovske
konference

Borut Pahor,
nekdanji
predsednik
republike

Dr. Ernest
Petrič,
nekdanji
predsednik
ustavnega
sodišča

Osemdeset let od konca 2. sve-
tovne vojne vidim kot novo pri-
ložnost za ovrednotenje med- in
povojnih tragičnih dejstev. Ob
vprašanju pokopa izkopanih pod
Macesnovo gorico moramo hkra-
ti izpostaviti, da so ob tem nujne
še odločitve, kot so obsodba ko-
munističnih zločinov in prizna-
nje storjenih zločinov. Kostni po-
bitih ne morejo počivati v miru,
svojci pokojnih in nedolžnih
žrtv pa jih ne morejo v miru po-
kopati, če ni vzporedno priznana
resnica o zgodovinskih dejstvih
in jim ni povrnjena pravica in
čast. Slediti morajo še popis vseh
ubitih in pogrešanih, izdaja
mrliških listov in predvsem to,
da se jim izbriše madež izdajal-
stva in etiketa drugorazrednos-
ti, po kateri naj ne bi bili vredni
človeškega pokopa in spomina,
kakor je to sprejet standard v
vseh civiliziranih družbah. Kostni
umrlih vznemirjajo vest in kliče-
jo h konkretnim dejanjem!

Katoliška Cerkev podpira vse
pobude za iskanje resnice in
pravice, ki sta nujna koraka za
nadaljnji spravi proces. Kato-
ličani so bili tako na eni kot na
drugi strani vojskujočih se str-
ni. Cerkev moli za vse: za žrtve,
rablje, svojce, oblastnike in tiste,
ki danes delijo pravico. K molitvi
in dobrim delom želi pritegniti
vse svoje člane in druge ljudi.
Naj nas pri tem vodi Božji Duh,
da bomo ob iskanju resnice in
pravice lahko ob konkretnih ko-

rakih odgovornih drug drugemu
odpustili in ustvarili pogoje miru
za sedanji in prihodnji čas.

80 let po koncu 2.
svetovne vojne se znova temeljito
preureja globalna geopolitika. Po
koncu hladne vojne in mirnem
prehodu v multilarizem se vrača
politika moči in interesnih sfer,
ki devalvira pomen mednarodne
pravne in politične ureditve, ki je
zagotavljala globalen mir in var-
nost. Danes smo Slovenci v tem
vrtincu zgodovine precej na var-
nem. Smo suverena država, vklju-
čena v EU in NATO. Toda danes
ni mogoče izmeriti globine spre-
memb, ki jih utegne prinesiti nova
doba. Čeprav imamo v tem svetu
svoj glas, ni odločilen. Ne moremo
vsiljevati svoje volje, čeprav smo
jo dolžni izpostaviti in si prizade-
vati za njeno uveljavitev.

Zgodovinski opomin konca 2.
svetovne vojne, časa med njo in
po njej za Slovence je v tem času
pomemben zlasti zato, ker nam
veleva, da pazimo na našo nardo-
no in državljansko skupnost. Da
pazimo drug na drugega. Naj se
proti naši volji zgodi kaj še tako
usodnega, nikoli, nikoli in nikoli
več brat ne sme dvigniti roke na
brata Slovenca. Drug od drugega
smo odvisni in samo povezani
lahko uspemo. Če ne bi bilo tako,
ne bi imeli svoje države, ne bi bili
v EU in Natu in ne bi imeli upanja
in vere, da se bomo v morebitnem
preizkusu zgodovine zrelo odre-
zali kot narodna in državljanska
skupnost.

20. stoletja tako ali druga- če dotika?

Sprava pomeni sprejetje resni-
ce, priznanje vsega, kar je bilo
narobe, in spremenjen odnos do
zgodovine in sedanjosti. Pri nas
pa nova dejstva sprožajo veliko
zanikanje titofilov, takih in
drugačnih. Panično bežijo pred
resnico in jo skušajo zanikati.
Zaman. Velik čudež bi bil, če bi
vsi, ki zanikajo zločine titoizma
in celo slovensko osamosvoji-
tev, pristali na vsebinski in na
dejstvih utemeljen pogovor,
spravna pogajanja. Da bi se bilo
mogoče opredeljevati npr. do
tega, da je partizansko gibanje
zmagalo in nam pridobilo 4.406
km² ozemlja, obenem pa ustva-
rilo sistem, ki smo ga skoraj
soglasno zavrgli na plebiscitu
in povsem soglasno v vojni za
obrambo Republike Slovenije
leta 1991. Izkušnje narodov, ki
jim tak preboj ni uspel, nam
povedo, da smo zmagovalci, ki
lahko sprejmemo resnico in na
njej gradimo prihodnost.

BOGOMIR ŠTEFANIČ

bogomir.stefanic@druzina.si

četrtna dvakrat ali večkrat.
Tisoči so bili poslani na suženj-
sko delo. Divji razredni boj je
potekal predvsem z vsaj 27.000
zaplembami premoženja do leta
1952, pobsnelim napadom na
kmetstvo s prisilnimi oddajami
in siljenjem v zadrage. Nič manj
zagrizeno ni bilo preganjanje
Katoliške Cerkve in vere. Ko-
munistična partija je vse te boje
proti lastnemu ljudstvu vodila
s tajno politično policijo: leta
1946 je bil en pripadnik Udbe
na 1.200 prebivalcev Slovenije,
en aktivni sodelavec pa na 282
prebivalcev. Vse to je uniče-
valo množice ljudi, ustvarjalo
vzdušje splošnega nezaupanja.
In v vsem tem terorju so bile
kali kasnejšega razpada terori-
stičnega režima.

Kaj v spominskem letu
pričakujete od oblikoval-
cev javnega mnenja, torej
predvsem od politike,
zgodovinarjev in medijev,
ne nazadnje pa tudi od vsa-
kega državljana Republike
Slovenije, ki se ga sloven-
ska zgodba totalitarnega

Vprašujete, kaj si želim ob spo-
minjanju na tisti čas največje ka-
taklizme v zgodovini človeštva,
ki pa je hkrati bil čas, ko se je uve-
ljavljal nov svetovni red, temelječ
na suvereni enakopravnosti držav,
in ko se je tudi v mednarodno pravo
začelo uveljavljati spoštovanje člo-
vekovnega dostojanstva in varstvo
temeljnih človekovih pravic in svo-
boščin. To je tudi bil čas, ko se je kot
eno temeljnih načel mednarodnega
pravnega reda uveljavila prepoved
uporabe oborožene sile v odnosih
med državami, z izjemo pravice
držav do individualne in kolektiv-
ne samoobrambe. Prepoved upo-
rabe oborožene sile v mednaro-
dnih odnosih je posebej aktualna
danes, zato si želim, da bi ta temelj
sedanjega svetovnega reda ohranili
in obranili potem, ko smo priča tudi
v Evropi flagrantni, surovi agresiji
Ruske federacije zoper Ukrajino.

Ob obletnici konca druge svetov-
ne vojne, ki je vendarle bila zmaga
nad pretnjo totalitarizma, da bi ta
prevladal v svetu, pa še posebej že-
lim, da bo v naši domovini prevla-
dalo spoznanje, da demokracija ni
zahteva po enotnosti ali celo eno-
umju, pač pa sobivanje različnosti
in reševanje problemov in nesogla-
sij z dialogom, s soočanjem mnenj
ter da bo v naši politiki kraljevalo
znanje, meritokracija in poštenje
ter zavest o skupni odgovornosti
za našo usodo.

Celotne izjave na www.druzina.si

B. Š.